

UITVOERINGSAGENDA DUURZAAMHEID 2019 – 2022

Duurzaam Winterswijk

De toekomst maken we samen!

Proloog

De gemeente Winterswijk wil werk maken van duurzaamheid. De gemeenteraad heeft gevraagd om een integrale duurzaamheidsvisie en een uitvoeringsagenda. In het coalitieakkoord 2018 – 2022 is duurzaamheid tot één van de drie hoofdthema's en loopt als een rode draad door alle beleidsprogramma's heen. Duurzaamheid is verweven in alle portefeuilles van het nieuwe college. Dat betekent dat er bij ieder uitgebracht beleidsstuk, plan of nota gecheckt wordt of en hoe dit thema een rol kan spelen. In het coalitieprogramma zijn ambities en doelstellingen voor duurzaamheid opgenomen. Tijdens de behandeling van de begroting 2019 bleek vooral de wens van de raad om concrete maatregelen. Ook zijn tijdens de begroting enkele voor duurzaamheid relevante moties aangenomen. De ambities uit het coalitieakkoord en moties bij de begroting 2019 zijn (als aanduiding CA en M) verwerkt in de Uitvoeringsagenda duurzaamheid 2019 – 2020. Ook de nog opstaande toezeggingen (T) zijn verwerkt in de agenda.

Ambities coalitieakkoord (CA):

1. We willen meer groen en water in de bebouwde kom en we gaan door met de aanpak van zwerfafval en het scheiden van afval;
2. We blijven rekening houden bij de inkoop van diensten en goederen (inclusief werken) met duurzaamheid;
3. We willen waar mogelijk asbestdaken vervangen door daken met zonnepanelen;
4. We zetten volop in op energiebesparing en de omschakeling naar duurzame vormen van energie;
5. We gaan inwoners en bedrijven stimuleren om klimaat- en milieubewust te handelen. Hiervoor is een energieloket waar inwoners, bedrijven en organisaties terecht kunnen met vragen;
6. We willen dat energieneutraal en aardgasvrij bouwen bij nieuwe projecten de norm wordt;
7. We willen gemeentelijke gebouwen, zoals kantoren, het zwembad, scholen en sporthallen op korte termijn verduurzamen en de prestatieafspraken met de woningbouwcorporatie worden aangescherpt;
8. We gaan bedrijven actief benaderen om bij te dragen aan de energietransitie;
9. Er komt extra aandacht voor inwoners met een laag inkomen zodat zij optimaal financieel voordeel hebben bij duurzaamheids- en besparingsprojecten;
10. Meer laadpalen in de openbare ruimte en bij gemeentelijke gebouwen, bewaakte parkeergelegenheden voor fietsen met oplaadpunten voor elektrische fietsen en meer fietsenstallingen in het centrum;
11. We blijven inzetten voor behoud van cultuurhistorisch erfgoed;
12. We willen ondernemers actief stimuleren om een bijdrage te leveren aan een energieneutraal Winterswijk in 2030;
13. We willen de biodiversiteit vergroten en onderzoeken hoe we hieraan een bijdrage kunnen leveren;
14. We bieden voldoende mogelijkheden voor een duurzame ontwikkeling van landbouwkundige en recreatieve functies in het buitengebied.

Toezeggingen (T)

1. Barometer duurzame energie
2. Duurzaamheidsprijs
3. Uitvoeringsagenda energietransitie

Moties begroting 2019 (M):

1. Inzicht in hernieuwbare energie
2. Revolverend energiefonds
3. Energieneutraal in 2030 monitoren met website, doorlopend uitvoeringsprogramma
4. Groene schoolpleinen

Inleiding

Het Koersdocument geeft aan wat we onder een duurzame samenleving¹ verstaan en wat we wanneer willen bereiken. Ook de strategie voor de uitvoering is bepaald. Deze aanpak zet in op de eigen verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven. De gemeente geeft het goede voorbeeld en stimuleert en ondersteunt waar nodig. Wanneer onze duurzame doelstelling in gevaar komt, is ruimte en zijn middelen nodig om de transitie meer actief te sturen en af te dwingen.

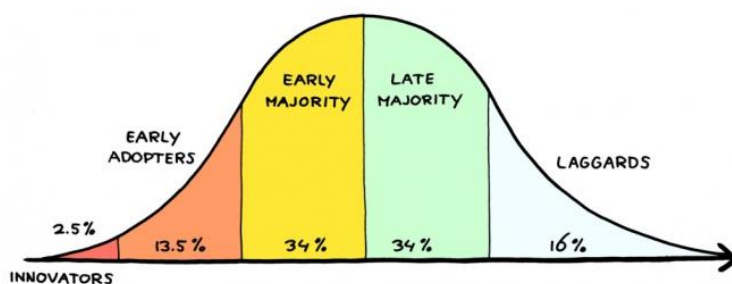
Rol van de gemeente Winterswijk

In Winterswijk is het goed wonen, werken en recreëren. Dit willen we zo houden. We zijn samen verantwoordelijk voor hoe we de aarde doorgeven aan de volgende generaties. De gemeente neemt daarin haar eigen rol. Zo geeft de gemeente het goede voorbeeld en stimuleert zij de samenleving. Indien nodig neemt de gemeente de regie en ondersteunt bij de uitvoering.

Doelstelling Duurzaam Winterswijk

De gemeente Winterswijk is in 2030 energieneutraal en worden de belangrijke waarden van Winterswijk: cultuurhistorie en biodiversiteit, ten volle benut. De gemeentelijke organisatie wil het goede voorbeeld geven en in 2030 volledig duurzaam zijn. In 2050 is Winterswijk een volledig duurzame samenleving, dus ook klimaatneutraal en circulair.

Een veranderingsproces begint met mensen die experimenteren. Deze zogenoemde 'innovators' worden gevolgd door de voorlopers ofwel de 'early adopters'. Het moment waarop deze voorlopers worden gevolgd door een grotere groep ofwel de 'early majority', hangt sterk af van de omstandigheden.

De komende vier jaar willen we, zover dat in handen ligt van de gemeente, de omstandigheden om duurzaam te handelen verbeteren. We gaan de keuze voor duurzame materialen en het financieren makkelijker maken. De ervaringen van voorlopers delen we actief en nieuwe kansrijke initiatieven gaan we ondersteunen. We gaan samen met onze partners, buurten en wijken verduurzamen. Daarbij zoeken we nadrukkelijk ook de samenwerking op in de regio. Ook maken we zo veel mogelijk

¹ Duurzame samenleving al geheel richt zich op de 3 P's: People, Planet, Profit. Het Koersdocument richt zich op Planet, i.c.: klimaat, kringlopen, biodiversiteit en cultuurhistorie.

gebruik van landelijke en provinciale stimuleringsregelingen. Er is veel behoefte aan kennis. We gaan daarom veel doen aan het beschikbaar stellen van kennis en het in contact brengen van mensen en initiatieven.

De Uitvoeringsagenda 2019 – 2022 bevat concrete activiteiten op weg naar een energieneutraal Winterswijk, het behoud en versterken van het unieke Winterswijkse cultuurlandschap en het verduurzamen van onze eigen organisatie². De concrete activiteiten vormen de basis. We zien tegelijkertijd dat de ontwikkelingen snel gaan. Het overzicht met activiteiten is daarom niet statisch. Hogere overheden zullen komende jaren met nieuwe kaders en maatregelen komen. Ook uit de samenleving zijn initiatieven en innovaties te verwachten. De gemeente Winterswijk speelt in op kansen die zich voordoen. De Uitvoeringsagenda Duurzaamheid is daarmee een dynamische agenda waarin we de keuze voor de activiteiten en/of het moment waarop deze worden uitgevoerd periodiek evalueren en bijstellen.

Focus 1: energieneutraal Winterswijk in 2030

De gemeente heeft daarvoor in 2017 een energievisie en een energiemix vastgesteld. De energiemix geeft aan dat we maximaal inzetten op besparen, isoleren en zonne-energie.

Doelstelling energietransitie (energievisie en –mix):

- Energieneutraal Winterswijk in 2030
- Maximaal besparen en duurzame energie
  - Elektrificatie van gebouwen en installaties
  - Ontwikkel een wijk-, doelgroep- en gemeentebrede aanpak
  - Maximaal duurzame-energie (daken en grondgebonden)
  - 5 jaar maximaal zon op daken en minimaal 50 hectare als park
  - Geen groengas, maar onderzoek naar alternatieven

Project 1.1 ontzorgen en financiering

Ontzorgen en financiering zijn voor woningeigenaren twee belangrijke succesfactoren van de energietransitie. Woningeigenaren hebben beperkte kennis over de mogelijkheden voor het verduurzamen van hun woning of bedrijf. Bewoners willen een voor hen passende oplossing en een betrouwbare aanbieder. Woningeigenaren geven aan het liefst voor een verduurzaamoptie ‘zonder rompslomp’ te kiezen en vinden dat zelfs belangrijker dan een optie met aantrekkelijke financiering. Beschikbaarheid van financiering kan overigens wel een bottleneck zijn, bijvoorbeeld voor minder draagkrachtigen en mensen met schulden.

---

² De ambities uit het coalitieakkoord, toezeggingen en de openstaande moties zijn ook verwerkt in de concrete activiteiten voor de komende jaren.

Financiering van duurzame maatregelen

De afgelopen jaren zijn er verschillende nieuwe financieringsvormen bijgekomen. Toch zijn er nog doelgroepen en situaties waarvoor nog geen goede financieringsvoorziening is. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om mensen met een laag inkomen en mensen met schulden. [CA9] Ook voor de wijkaanpak zijn er nog onvoldoende financieringsmogelijkheden. Het gaat dan om financiering van processen en mogelijke (deel) voorinvestering van de realisatie. Tot slot zien we dat investeren in nieuwe en innovatieve initiatieven soms lastig is. Via de markt zijn deze initiatieven, met name vanwege het hoge risico, niet goed te financieren. Dan kan een subsidie of financiering vanuit een (aanjaag)fonds nodig zijn.

Een nieuw ontzorgfonds zal moeten zorgen voor:

1. Garantie op de te realiseren besparing;
2. Ontzorgen in de keuze en realisatie van de juiste maatregelen;
3. Financiering waarvoor geen andere mogelijkheden zijn.

Activiteit 1.1.1: Regionaal energiefonds voor opwek	
Resultaat	Een fonds voor financiële ondersteuning van doelgroepen die nu niet in aanmerking komen voor financiering.
Context	Er is een Achterhoeks energiefonds opwek (in ontwikkeling). Dit fonds voorziet in het versnellen en helpen van lokale initiatieven voor het opwekken van energie. Rebelgroup (adviseur) verwacht dat dit fonds een impuls gaat aan de energietransitie. Het regionale aanjaagfonds is mede door de gemeente Winterswijk geïnitieerd. Het voorstel is om een fonds in te richten met een hoog risicoprofiel (overige wordt al gedaan door markt). De verwachting is dat dit fonds voor 60 tot 75% revolverend zal zijn.
Planning	Januari 2019
Ambtelijk verantwoordelijkheid	Team duurzaamheid en team financiën
Budget	Gevraagd budget 1,25 miljoen voor 3 jaar

Activiteit 1.1.2: Ontzorgfonds Achterhoek	
Resultaat	Een ontzorg-aanpak ³ dat het voor woningeigenaren makkelijker maakt de juiste maatregelen en financiering te kiezen (ontzorgen). De financiering is ook beschikbaar voor mensen met een kleine beurs en een oplossing voor de energie-armoede.
Context	Naast goede financiering is het 'ontzorgen' van woningeigenaren een succesfactor. Zo wordt het voor woningeigenaren gemakkelijk gemaakt om de juiste maatregelen te nemen. VerduurSaam Energieloket + Berkelland + Winterswijk zetten samen een

³ De ontzorg-aanpak is opgepakt binnen het programma: Innovatieve aanpak (VNG). Bij deze ontzorg-aanpak zijn o.a. Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), Bank Nederlandse Gemeenten (BNG), Autoriteiten Financiële Markten (AFM) en gemeente Breda en Hilversum betrokken.

	<p>ontzorgfonds op. Deze aanpak koppelt passende duurzame maatregelen aan een aantrekkelijke en breed toe te passen financiering en biedt een oplossing voor de energiearmoede. Voor de ontzorg-aanpak is gemeentelijke financiering nodig. De planning is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwerken en inrichten van ontzorg-concept (januari 2019) • Definiëren van pilot en fondsfinanciering (1ste kwartaal 2019) • uitvoeringsfase 1: gemeente zorgt voor startkapitaal voor pilot (2de of 3de kwartaal) • uitvoeringsfase 2: publieke partijen zoals Oost NL en provincie schalen op (2020) • uitvoeringsfase 3: commerciële partijen doen mee (na 2020)
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordelijkheid	Team duurzaamheid en team financiën
Budget	Gevraagd budget 3,75 mln voor 5 jaar

Project 1.2: aanpak bestaande bouw

Winterswijk wil in 2030 energieneutraal zijn. De opgave richt zich in eerste instantie op de bebouwde omgeving en niet op mobiliteit. Winterswijk telt zo'n 13.000 woningen. Circa 9.000 hiervan zijn koopwoningen, circa 4.000 zijn huurwoningen. Ongeveer 2.300 zijn eigendom van de woningcorporatie De Woonplaats. Ongeveer 8.500 van de 13.000 woningen zijn gebouwd voor 1976. Deze woningen zijn over het algemeen minder goed geïsoleerd. Een energieneutraal Winterswijk betekent dat gemiddeld bijna 1.300 woningen per jaar zullen moeten worden aangepakt.

Activiteit 1.2.1: Toekomstgerichte woonkwaliteit- wijkaanpak [CA5]	
Resultaat	Een visie en aanpak voor het toekomstbestendig maken van wijken.
Context	<p>Om de bestaande woningvoorraad op tijd te verduurzamen is naast de aanpak van individuele woningen ook een integrale wijkaanpak nodig. Deze aanpak richt zich op de toekomstgerichte woonkwaliteit. Bij toekomstgerichte woonkwaliteit gaat het naast duurzaamheid om aspecten zoals wooncomfort, financiële waarde-behoud, levensloopbestendigheid, betaalbaarheid, lokale werkgelegenheid, behoud erfgoed. De beleving- en gebruikswaarde van de woonomgeving/buitenruimte zijn daarbij relevant.</p> <p>In de wijkaanpak gaan we samenwerken met huiseigenaren, bewoners en organisaties zoals De Woonplaats, de huurdersvereniging, politie, Alliander en VerduurSaam Energieloket/AGEM. Deze samenwerking begint met een gemeenschappelijke opgave en aanpak. Hiervoor zijn al diverse concrete ideeën. De aanpak toekomstgericht woonkwaliteit heeft een directe relatie met de ervaringen die opgedaan worden in de wijkaanpak De Pas.</p> <p>Stappenplan om te komen tot een gemeenschappelijke toekomstgerichte woonkwaliteit:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. een visie en criteria op toekomstgerichte woonkwaliteit 2. gemeenschappelijke visie en aanpak, met natuurlijke partners 3. sociale en fysieke analyse van wijken 4. plan van aanpak integrale aanpak woonwijken Winterswijk
Planning	2019
Ambtelijk	Team duurzaamheid en team wonen, in samenwerking met sociaal en fysiek.

verantwoordelijk	
Budget	Is nog niet bekend. Er is regionaal en landelijk veel interesse voor nieuwe concepten en ervaringen. Dit betekent ook dat deze partijen hier naar verwachting geld voor kunnen vrijmaken. Wanneer een integrale wijkaanpak beschikbaar is kan snel worden ingespeeld op kansen die zich voor doen zoals de Wijk van de toekomst (provincie /Alliander), Gasloze wijken (ministerie) en de ontzorg-aanpak van VerduurSaam.

Activiteit 1.2.2: 1000 Ledlamp-pakketten	
Resultaat	1000 gezinnen met een smalle beurs krijgen een ledlamppakket om energie te besparen.
Context	Mensen met een bijstandsuitkering of een minimum loon wonen niet zelden in een woning die veel energie verbruikt. De energielasten drukken dan zwaar op de maandelijkse uitgaven. Led-lampen zijn echter duurder dan traditionele lampen. Dit betekent een voorinvestering die vaak niet worden gedaan. Door het aanbieden van een pakket met led-lampen is de drempel tot aanschaf weggenomen. Verwacht wordt dat deze actie mensen, ook anderen die van deze actie weten, bewuster maakt van hun elektriciteitsverbruik en aanzetten tot verdere besparing.
Planning	Januari 2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid en team wonen, in samenwerking met sociaal en fysiek.
Budget	€ 30.000

Activiteit 1.2.3: Kenniscentrum en showroom voor duurzaamheid, energietransitie [CA5, M3]	
Resultaat	Een kenniscentrum voor woning- en vastgoedeigenaren en huurders. Zien = doen
Context	Het kenniscentrum wordt een plek waar kennis kan worden gedeeld en enthousiaste verhalen worden gedeeld over innovaties en meer gangbare oplossingen voor het verduurzamen van gebouwen. Dit kan zowel fysieke als digitaal. Te denken valt aan: pop-up winkel, bedrijfsverzamelgebouw, voorbeeldwoning of beleeftuin.
Planning	2019 en 2020
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid en team economie.
budget	Budget is gekoppeld aan een uitgewerkt plan.

Activiteit 1.2.4: Duurzaamheidslening / subsidies [CA4]	
Resultaat	Financieringsmogelijkheid voor woningeigenaren en non-profitorganisaties
Context	Er wordt veel gebruik gemaakt van de lening voor woningen. Inmiddels bevat deze revolverende lening € 2,5 miljoen. In de begroting 2019 is hiervoor nog eens € 1 miljoen vrijgemaakt. We zetten de huidige duurzaamheidslening voor woningen en non-profit organisaties voort. De duurzaamheidslening wordt geëvalueerd. De resultaten van de evaluatie en een concreet voorstel voor vervolg. Deze wordt in 2019 in het college behandeld en aan de raad ter kennisgeving voorgelegd.
Planning	2019 – 2022

Ambtelijk Verantwoordelijk	Team duurzaamheid in samenwerking met VerduurSaam Energieloket (en regiogemeenten)
Budget	Budget tot en met 2019. Daarna extra stortingen voor 2020 – 2022.

Activiteit 1.2.5: VerduurSaam Energieloket [CA5]	
Resultaat	Een Energieloket die bewoners helpt bij het besparen van energie, isoleren van hun woning en het duurzaam opwekken van energie.
Context	Het verduurSaam energieloket maakt het woningeigenaren makkelijker om hun woningen te verduurzamen. Zo kunnen woningeigenaren er terecht voor informatie over besparen, isoleren en duurzame energie. Ook kunnen een gesprek krijgen met een energiecoach en een consult. Voor deze ‘basistaken’ krijgt VerduurSaam een vergoeding circa € 37.000 per jaar. Daarnaast ontvangt VerduurSaam een vast bedrag per duurzaamheidslening en zijn er enkele diensten waar tegen meerkosten gebruik kan worden gemaakt zoals een maatwerkadvies en een individueel woningverbeterplan. We gaan de diensten en communicatie verbeteren.
Planning	2019 – 2022
Ambtelijk Verantwoordelijk	Team duurzaamheid
Budget	Budget voor 2019.

Activiteit 1.2.6: Opleiden van energiecoaches [CA5]	
Resultaat	Voldoende energiecoaches om woningeigenaren en huurders te helpen om energie te besparen.
Context	Een energiecoach is een vrijwilliger die aangeeft op welke manieren je energie kunt besparen. Het gaat hierbij niet om grote bouwkundige aanpassingen, maar om relatief eenvoudige maatregelen en tips om je energieverbruik te verlagen. Een energiecoach is een laagdrempelige manier voor bewustwording en het nemen van concrete maatregelen. Indien gewenst wordt doorverwezen naar een energieadviseur voor het uitvoeren van een energiescan. We zetten huidige coaches beter in en nieuwe energiecoaches worden geworven. Deze bieden we ook een opleiding aan. Ook kijken we naar mogelijkheden voor mensen met een bijstandsuitkering. Dit met als doel hun positie op de arbeidsmarkt te verbeteren.
Planning	2019 – 2022
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid. Dit in samenwerking met VerduurSaam Energieloket
Budget	Budget voor 2019 is € 2.500,-.

Project 1.3 MKB aanpak

De bedrijven zijn verantwoordelijk voor ongeveer 35 procent van het energieverbruik (excl. mobiliteit), daarmee ligt een belangrijk deel van de opgave voor een energieneutraal Winterswijk bij de bedrijven. Er zijn verschillende organisaties in Winterswijk die het MKB vertegenwoordigen. De meeste organisaties en bedrijven zijn zich bewust van de opgave en willen hun verantwoordelijkheid nemen. De voortouw van de energietransitie van bedrijven ligt bij de Winterswijkse bedrijfsverenigingen zoals OWIN, OBW, RECRON, ABHCity en de grotere individuele bedrijven. De

gemeente stimuleert, faciliteert en ondersteunt. Veel grote bedrijven en kantoren hebben al jaren een verplichting om maatregelen te nemen. Om die reden maken bedrijfsverenigingen en gemeente samen met de Omgevingsdienst Achterhoek (ODA) afspraken over de rol van de ODA in de energietransitie.

Activiteit 1.3.1: MKB aanpak [CA5 en CA12]	
Resultaat	Ondernemers helpen bij de energietransitie.
Context	We bieden gratis energiescans aan bedrijven aan. We maken daarbij gebruik van de Samenwerkende industriekring Achterhoek (SIKA). Een energiescan voor een bedrijf geeft aan welke maatregelen er te nemen zijn. Dit zijn, in eerste instantie, maatregelen die binnen vijf jaar terug te verdienen zijn. Het programma is eind 2018 gestart en loopt door tot 2020. De coördinatie van dit programma in Winterswijk ligt bij OWIN. De uitvoering is een samenwerking tussen alle bedrijfsverenigingen.
Planning	2019 en 2020
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid en team economie
Budget	Een derde deel wordt door de provincie vergoed, een derde door de gemeente. Het budget voor 2019 begroot. Bedrijven leveren hun bijdrage door personele inzet.

Project 1.4: Handreiking en regeling zonneparken

De Energiemix voor Winterswijk geeft aan dat, voor de energietransitie naast 'zon op daken' er ook zonneparken in het buitengebied nodig zijn. Tot 2023 gaat het om minimaal 50 hectare.

Het plaatsen van deze zonneparken kan niet overal. Er zal rekening moeten worden gehouden met onder meer de cultuurhistorische waarde en mening van bewoners en gebruikers van het buitengebied. In het kleinschalige landschap van Winterswijk zijn kleinschalige zonneparken ruimtelijk en sociaal het meest kansrijk. Uit de praktijk blijkt echter dat vooral kleine parken moeilijk van de grond komen. De ontwikkelkosten en proceduretijd drukken zwaar op deze projecten. Om die reden kan er een vereenvoudigde procedure worden gevolgd en is er een financiële tegemoetkoming die vooral kleine parken helpt.

Zonnepanelen op daken van monumenten en karakteristieke panden kan de beeldkwaliteit en monumentale waarde verminderen. Er is naast een regeling voor zonneparken ook iets geregeld voor een zonneveld die een monument of karakteristiek pand voorziet van de benodigde energie. Laat een bestemmingsplan een zonneveld niet toe, dan kan dit door een eenvoudige ruimtelijke procedure wel.

Het is belangrijk dat zonneparken ruimtelijk en sociaal goed zijn ingepast. Om die reden is er een beleidskader opgesteld dat enerzijds initiatiefnemers uitnodigt en anderzijds initiatiefnemers begeleidt om zonneparken ruimtelijk en sociaal in te passen.

Om initiatiefnemers van zonneparken en zonnevelden te helpen wordt in 2019 een handreiking inspiratie en participatie opgesteld. De handreiking volgt het vastgestelde beleidskader.

Activiteit 1.4.1: Handreiking Inspiratie en Participatie [CA]	
Resultaat	Een aantrekkelijk document voor initiatiefnemers van zonneparken. Dit

	document nodigt uit, inspireert en helpt bij het goed ruimtelijk en sociaal inpassen van zonneparken in het (cultuurhistorisch) landschap.
Context	Eind 2018 is het beleidskader zonneparken en zonnevelden vastgesteld. Dit beleidskader biedt een kader en proces om te komen tot een ruimtelijke en sociale inpassing van zonneparken. Om initiatiefnemers te inspireren en te helpen bij ruimtelijke en sociaal inpassen van initiatieven, wordt een handreiking inspiratie en participatie opgesteld. Deze handreiking wordt opgesteld in samenwerking met een brede groep van gebruikers vanuit het buitengebied, raadsleden en jongeren. Dit proces wordt begeleid door een extern adviesbureau.
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team Omgeving (duurzaamheid, erfgoed, ecologie en landschap)
Budget	Rijksdienst voor Erfgoed ondersteunt het concept (beleidskader en ideeën) met een subsidie van € 55.000.

Project 1.5: Duurzame scholen

In Winterswijk zijn er 17 basisscholen en 3 scholen voor voortgezet onderwijs aanwezig. In het schooljaar 2017-2018 is er voor negen basisscholen een twee uur durend lesprogramma 'Energiek Winterswijk' gegeven voor groepen 7 en 8. Deze NME-les is gegeven op het Energiepark in Ratum en verzorgd door Huls Duurzame Energie en Staring Educatie. De les richt zich naast natuur- en milieueducatie op besparen en duurzame energie. De gemeente heeft hiervoor subsidie verstrekt (het toegekende budget in 2018 is circa € 7.300,- euro.). In 2019 wordt gekeken of en hoe we het project voortzetten of kunnen om- of uitbouwen.

Bij het project 'Duurzame scholen' kan bijvoorbeeld gaan om een duurzame lesprogramma (educatie) te koppelen aan concrete maatregelen om energie te besparen (zowel op school als in de thuissituatie). Op die manier kan een groot effect worden verkregen, zeker als de maatregelen daadwerkelijk uitgevoerd worden. Deze insteek biedt ook mogelijkheden om duurzaamheid en techniek(onderwijs) te combineren, een samenwerking met Skills behoort daarbij tot de mogelijkheden.

Activiteit 1.5.1: 'Duurzame scholen' [CA7]	
resultaat	Kinderen van groep 7 en 8 weten wat duurzaamheid is en zijn geïnteresseerd (geraakt) in een duurzame samenleving. De basisscholen nemen maatregelen om hun school te verduurzamen.
Context	Lopende projecten zoals Technieklokaal Skills en het project Energiek Winterswijk zetten we voort. Samen met scholen maken we een start met projecten. De Stichting duurzame scholen komt in de loop van 2019 met een (inhoudelijk en financieel) 'ontzorgpakket' voor scholen.
Planning	begin 2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team Mens en Omgeving
Budget	Interne uren. Het benodigde budget is nog niet bekend.

Activiteit 1.5.2: Groene schoolpleinen [M4]	
Resultaat	Groene schoolpleinen voor basis- en middelbare scholen.

Context	<p>Groene schoolpleinen levert voor kinderen veel op. Studies benadrukken het belang van een groene omgeving voor gezondheid en welbevinden van iedereen en in het bijzonder voor de ontwikkeling van kinderen.</p> <p>Groene schoolpleinen leveren een bijdrage aan groen in wijken en buurten (CA2). Daarbij kijken we op zowel de belevings-, gebruiks- als ecologische waarde van het groen. Om die reden kijken we bij inrichten en beheer van groene schoolpleinen naar de samenhang met de omgeving (fysiek en sociaal). Een Tiny forest is geen groen schoolplein, maar een aanvulling op de wens meer groen (en water) in buurten en wijken te krijgen.</p> <p>De provincie Gelderland heeft aanleiding van de motie “meer groene schoolpleinen in Gelderland”, een provinciale subsidieregeling voor groene schoolpleinen opgesteld voor basis- en middelbare scholen in Gelderland. Scholen kunnen per 1 december 2018 bij de provincie Gelderland subsidie (75% van totaal kosten, max. van € 17.500) aanvragen voor het vergroenen van hun schoolplein voor de looptijd van 1 december 2018 tot en met 31 december 2021. Samen met de scholen wordt verkend waar de kansen liggen en hoe we daar invulling aan kunnen geven.</p>
Planning	2019-2020
Ambtelijk verantwoordelijk	Team omgeving i.s.m. provincie, gemeente en scholen.
Budget	Er is een budget beschikbaar van € 15.000.

Project 6: mobiliteit

Activiteit 1.6.1: Elektrische mobiliteit [CA10]	
Resultaat	Voldoende bewaakte parkeergelegenheid voor fietsen met oplaadpunten voor elektrische fietsen, ook langs bestaande fietsroutes. Meer laadpalen voor elektrische auto's in de openbare ruimte en bij gemeentelijke gebouwen.
Context	<p>Om elektrische mobiliteit te stimuleren is het belangrijk daarvoor de voorwaarden te scheppen. De mogelijkheden voor oplaadpunten voor elektrische fietsen langs bestaande fietsroutes worden verder onderzocht, hetzelfde geldt voor de mogelijkheden voor laadpalen voor elektrische auto's in de openbare ruimte met een hoog mobiliteitsprofiel.</p> <p>Kansrijke initiatieven worden door de gemeente gefaciliteerd en (financieel) ondersteund. In de beleidsnota economie is budget gereserveerd voor een onderzoek / plan van aanpak gericht op het centrum, hierin worden ook de oplaadpunten voor elektrische fietsen in het centrum meegenomen.</p> <p>In 2019 komen er minimaal 5 laadpalen voor auto's bij. Deze openbare palen komen op locaties en/of bij objecten die veel verkeer aantrekken.</p>
Planning	2019 - 2022
Ambtelijk verantwoordelijk	Team mobiliteit i.s.m. team duurzaamheid
Budget	Interne uren + kosten afhankelijk van onderzoek / plan van aanpak

Project 7: communicatie duurzaamheid

Het is van belang om de resultaten rondom duurzaamheid in beeld te brengen en de voortgang te kunnen volgen. Dit geldt voor de maatregelen die gemeente zelf neemt, maar ook voor de resultaten van onder meer woningeigenaren, bedrijven, instellingen, sportverenigingen en scholen. Kennis over de resultaten en voortgang van de energietransitie geeft de mogelijkheid hierover te communiceren en zo nodig de aanpak bij te stellen.

Een ander belangrijk doel van communicatie is kennis delen en leren van anderen. Het is om die reden belangrijk met elkaar in gesprek te komen en blijven over wat deze duurzame samenleving is en hoe we dit samen kunnen bereiken. Als gemeente willen we mensen op verschillende manier bij elkaar brengen om kennis te delen en samen te werken.

Communiceren over duurzaamheid kan op verschillende manieren. Dit kan door een bericht in het Gemeentenuws, de Energietafel die kennis met elkaar deelt, een brochure over gasloze nieuwbouw, een Meet Up Duurzaamheid die samenbrengt. Of de communicatie(mix) juist was, weten we pas achteraf. We blijven voortdurend op zoek naar aanvullende communicatievormen. Dat gaan we ook de komende jaren doen.

Activiteit: 1.7.1: platform duurzaamheid Winterswijk [M3]	
Resultaat	Een Digitaal Platform Duurzaam Winterswijk dat als digitaal 'plein' functioneert om kennis te halen, te brengen en te bespreken.
Context	Het is een plek voor iedereen die zich wil inspannen voor een duurzame samenleving. Door informatie, ideeën en concrete voorstellen te delen verbinden mensen zich met elkaar. Op deze wijze werken we samen beter en sneller aan een duurzame samenleving: klimaat, circulair, biodiversiteit en cultuurhistorie. Dit digitale platform wordt begin 2019 gelanceerd. Er is veel behoefte aan informatie over hoe je kunt verduurzamen. Er zijn echter weinig mogelijkheden om deze kennis lokaal te delen en met elkaar in gesprek te komen. Er is gekeken naar de mogelijkheden van bestaande websites. Deze bleken niet te voldoen. Er is een relatie met VerduurSaam energieloket. De website van VerduurSaam is echter alleen gericht op de energietransitie voor woningeigenaren. Het platform duurzaamheid Winterswijk richt zich op de transitie naar een duurzame samenleving.
Planning	Begin 2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid in samenspraak met andere teams binnen de gemeente en maatschappelijke partners.
Budget	De kosten voor het opzetten van een platform zijn voor 2019 gedekt. Eind 2019 zal het platform worden geëvalueerd.

Activiteit: 1.7.2: barometer hernieuwbare energie [T1, M1, M3]	
Resultaat	Een barometer opwek die in beeld brengt wat de stand van zaken en voortgang is van de energietransitie.
Context	De wens is om de voortgang van de taakstelling voor hernieuwbare opwek van energie in beeld te hebben. De landelijke klimaatmonitor geeft jaarlijks aan welk percentage hernieuwbare energie wordt opgewekt.

Planning	Begin 2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid in samenspraak met andere teams binnen de gemeente en maatschappelijke partners.
Budget	€ 7.500

Activiteit: 1.7.3: Energietransitie op de kaart [T1, M1, M3]	
Resultaat	Het in beeld hebben van de voortgang van de energietransitie voor het bebouwde gebied.
Context	De opgave energieneutraal Winterswijk ligt voor een belangrijk deel bij de bebouwde omgeving ofwel de woningen en bedrijven. Een manier om de voortgang van het energieneutraal maken van woningen en bedrijven in beeld te brengen is een kaart van de gemeente Winterswijk waarom per buurt met een lampje is aangegeven of de meerderheid van de woningen energieneutraal zijn (groen), de meerderheid maatregelen heeft getroffen (oranje) en nog geen maatregelen heeft getroffen (rood).
Planning	Eerste helft 2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid en team wonen
Budget	Deze is afhankelijk van de gekozen uitvoering van de energietransitie in beeld.

Activiteit 1.7.4: Duurzaamheidsprijs [CA5, T2]	
Resultaat	Een prijs die anderen stimuleert en aanzet tot duurzaam gedrag.
Context	Voorlopers zijn belangrijk in de transitie naar een duurzame samenleving. We zien bij de duurzame huizenroute dat voorlopers in de energietransitie anderen inspireren. Door het uitreiken van een duurzaamheidsprijs willen we voorlopers in de schijnwerper zetten. Als bedankje, maar ook om nog meer mensen te inspireren. In november 2018 is aan vier ondernemers een duurzaamheidsprijs uitgereikt. Dit is gedaan in het kader van de Dag van de Ondernemer.
Planning	2019 – 2022
Ambtelijke verantwoordelijk	Team duurzaamheid
Budget	€1000

Project 8: Energietafel

De Energietafel Winterswijk is in oktober 2017 op verzoek van de gemeenteraad ingesteld. De Energietafel bestaat uit vertegenwoordigers van organisaties die in Winterswijk actief zijn. De Energietafel heeft het college geadviseerd over de in 21 december 2017 vastgestelde Energiemix Winterswijk. De gemeenteraad heeft aangegeven dat de Energietafel een belangrijke rol kan vervullen in het versnellen van de energietransitie. De Energietafel heeft aangegeven een rol te willen blijven vervullen in de energietransitie binnen Winterswijk. De nadruk ligt bij kennis delen,

aanragen van de achterban/samenleving en klankbord voor de overheid. In voorkomende gevallen kan de energietafel het college adviseren of voorstellen doen⁴.

Activiteit 1.8.1: Energietafel [CA5]	
Resultaat	Een Energietafel die kennis deelt, de achterban en samenleving aanjaagt en een klankbord is voor de gemeentelijke overheid.
Context	De Energietafel is een platform van Winterswijkse organisaties voor het aanragen van de Energietransitie. Ook de kansen voor circulaire economie worden daarbij verkend. De Energietafel heeft een onafhankelijke voorzitter. Deze gemeente faciliteert de Energietafel waar nodig en mogelijk bij kwartaalbijeenkomsten en dialoogtafels.
Planning	2019 – 2022
Ambtelijk Verantwoordelijk	Energietafel Winterswijk. Gemeentelijk: via team duurzaamheid.
Budget	Budget beschikbaar van € 5.000 voor 2019.

Project 9: alternatieve energiebronnen en Warmtetransitieplan

Tijdens het proces en behandeling van de energievisie is om een onderzoek gevraagd naar alternatieven (duurzame) energiebronnen binnen Winterswijk. Dit onderzoek bouwt voort op de studie die in 2017 is uitgevoerd in het kader van de Energiemix.

In dat kader is ook het Warmtetransitieplan relevant. Het ministerie geeft aan dat dit plan er eind 2021 moet liggen. Het onderzoek alternatieve energiebronnen is een overzicht van kansrijke energiebronnen voor warmte voor de gemeente Winterswijk. Dit onderzoek is een goede basis voor het in 2020 of 2021 op te stellen (regionaal) Warmtetransitieplan.

Activiteit 1.9.1: Onderzoek alternatieve energiebronnen [CA]	
Resultaat	Inzicht in de kansrijke duurzame energiebronnen voor Winterswijk. Het resultaat is bruikbaar als input voor een Warmtetransitieplan.
Context	De energiemix 2017 is gericht op maximaal hernieuwbare energie door zon. Berekend is dat zonnepanelen in beginsel kunnen voorzien in de energiebehoefte van Winterswijk. Alleen gebruik maken van zonne-energie heeft ook nadelen. Belangrijk daarbij is het opvangen van piekbelastingen en opslag van duurzame energie. Er zijn alternatieve duurzame energiebronnen. Daarbij valt te denken aan restwarmte, geothermie en thermische energie uit oppervlaktewater en afvalwater. Wind is voor de komende vijf jaar (t/m 2023) geen optie. Er komt een onderzoek naar kansrijke energiebronnen voor Winterswijk. Daarbij wordt ook verkend op welke manieren duurzame energie (rendabel) kan worden opgeslagen. Bij de uitvoer van dit onderzoek wordt aansluiting gezocht bij regionale ontwikkelingen / onderzoeken.
Planning	2019
Ambtelijk Verantwoordelijk	Team duurzaamheid
Budget	Budget € 22.000 beschikbaar (2018)

⁴ Statuten Energietafel Winterswijk

Activiteit 1.9.2: Warmtetransitieplan [CA]	
Resultaat	Vóór 2022 een Warmtetransitieplan voor de gehele gemeente.
Context	In het Warmtetransitieplan legt de gemeenteraad het tijdsplan vast waarop wijken van het aardgas gaan. Uiterlijk eind 2021 dient elke gemeente een Warmtetransitieplan te hebben voor de gehele gemeente. Dit plan zal eens in de 5 jaar geactualiseerd moeten worden. Op deze manier worden telkens nieuwe wijken 'aangewezen' met potentiële alternatieven. Een belangrijke bouwsteen voor de Warmtetransitieplan is de Regionale Energiestrategie (RES). Er zal een tijdsplan vastgelegd worden om te komen tot een (regionale) Warmtetransitieplan.
Planning	2020 - 2021
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid
Budget	Interne uren + nog geen budget vastgesteld

Activiteit 1.9.3: Uitvoeringsplannen warmtetransitie per wijk [CA5]	
Resultaat	Warmtetransitieplannen per wijk dat als kader dient voor het energieneutraal maken van buurten en wijken.
Planning	Waar in de Warmtetransitieplan de mogelijke alternatieven in beeld gebracht zijn, besluit de gemeenteraad in het uitvoeringsplan op wijkniveau over de alternatieve energie infrastructuur van een wijk. Dit biedt het kader waarbinnen gebouweigenaren, netbeheerders, warmtebedrijven, gemeenten en andere partijen investeringsbeslissingen nemen. Denk hierbij aan hoeveel en wanneer er moet worden geïsoleerd en of het elektriciteitsnet moet worden verzwakt. Cruciaal binnen het uitvoeringsplan is de participatie van gebouweigenaren- en gebruikers. Het uitvoeringsplan op wijkniveau moet uiterlijk 8 a 10 jaar voor dato worden vastgesteld.
Planning	Start 2021
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid
Kosten?	Interne uren + nog geen budget vastgesteld

Focus 2: behoud en versterken van het unieke Winterswijkse landschap

Het karakteristieke Achterhoekse landschap wordt alom gewaardeerd door bewoners en lokale bedrijven, maar ook door de vele toeristen. Om deze waarden voor toekomstige generaties te behouden zijn in het koersdocument onderstaande doelen vastgesteld.

Doelstelling cultuurhistorie:

In 2019 is in beeld welke objecten cultuurhistorisch van belang zijn. We dragen de cultuurhistorische kwaliteiten uit. Ons handelen richt zich op het behoud van bestaande cultuurhistorische kwaliteiten. Bij nieuwe ontwikkeling versterken we waar mogelijk de aanwezige cultuurhistorische kwaliteiten.

Doelstelling biodiversiteit:

In 2019 is voor alle gebieden in beeld wat de basiskwaliteit en streefkwaliteit ecologie is. Bij nieuwe ontwikkelingen richt ons handelen op het minimaal behouden van deze basiskwaliteit. Daarnaast benutten we waar mogelijk de lokale kenmerken en kansen om de ecologische kwaliteit te optimaliseren. De streefkwaliteit is daarbij richtinggevend.

Doelstelling sluiten van kringlopen ofwel circulair:

In 2050 is Winterswijk volledig duurzaam. Tot dat moment is ons handelen is erop gericht om zoveel mogelijk hernieuwbare materialen te gebruiken en natuurlijke kringlopen te sluiten. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het toepassing van circulaire economie bij bedrijven in het buitengebied zoals kringlooplandbouw en het lokaal toepassen van snoeiafval.

Ontwerpprincipes in cultuurhistorisch landschap

- Nieuwe ontwikkelingen schikken zich naar het cultuurhistorische landschap.
- Nieuwe ontwikkelingen versterken zo mogelijk de aanwezige cultuurhistorische en ecologische kwaliteiten.

Project 10: Cultuurhistorisch landschap

Activiteit 2.10.1: pilot basiskwaliteit natuur en landschap [CA11, CA13]	
Resultaat	Basiskwaliteit voor behoud en versterken van de landschappelijke en ecologische kwaliteiten van het Winterswijkse landschap
Context	In een gezamenlijk overleg tussen provincie en geïnteresseerde gemeenten in de Achterhoek wordt gestart met een pilot basiskwaliteit voor natuur en landschap in de provincie Gelderland. Resultaat van dit overleg zou een gemeenschappelijke agenda kunnen zijn voor een pilot met doelstellingen, onderbouwing (kennisvragen), planning, communicatie en beleidsontwikkeling.
Planning	2018 – 2019 (tot 2020)
Ambtelijk verantwoordelijk	Team cultuur en landschap
Budget	Circa € 10.000 (via beleidsplan Landschap en Natuur)

Activiteit 2.10.2: Subsidieregeling Landschap [CA11, CA13]	
Resultaat	Een regeling dat bijdraagt aan het versterken van het landschap
Context	We hebben de subsidieregeling Landschap. Deze regeling is gericht op de aanleg van landschapselementen (houtwallen, singels, poelen, hagen), het vergroten van de biodiversiteit (bv. bloemrijke akkerranden), herstel cultuurhistorische elementen, voorlichting en educatie. Deze subsidieregeling wordt voor 75 procent gefinancierd door de provincie en 25 procent door de gemeente Winterswijk.
Planning	2019 – 2020 (tot 2023)
Ambtelijk verantwoordelijk	Team cultuur en landschap
Budget	Circa € 260.000 (via beleidsplan Landschap en Natuur)

Activiteit 2.10.3: Beleidsvisie Landschap en Natuur [CA]	
Resultaat	Geactualiseerd beleid landschap en natuur
Context	Het bestaande landschapsontwikkelingsplan wordt geactualiseerd. Veranderingen in beeld, opgaven en maatschappelijke inzichten zijn aanleiding voor de actualisatie. De actualisatie wordt breder ingestoken waarbij de opgaven voor biodiversiteit een prominente plek krijgt.
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team cultuur en landschap
Budget	Circa € 150.000 (via uitvoeringsprogramma Landschap en Natuur)

Activiteit 2.10.4: Asbestsanering [CA14]	
Resultaat	Een adequate sanering van asbestdaken en het benutten van de kansen voor het toepassen van zonnepanelen op daken.
Context	In het coalitieakkoord wordt ingezet op een goed plan voor asbestsanering in combinatie met duurzaamheid en met aandacht voor het sociale aspect. De mogelijkheden voor een integrale benadering voor de asbestsaneringsopgave worden verder onderzocht. Vraagbundeling lijkt hiervoor een kansrijke aanpak te zijn. Bijvoorbeeld door het verwijderen van asbest te combineren met het verduurzamen of levensloopbestendig maken van het gebouw en/of de locatie. Kansrijke initiatieven worden door de gemeente gefaciliteerd en indien mogelijk (financieel) ondersteund. Het project zoekt naar financiering.
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team handhaving
Budget	Interne uren + kosten afhankelijk van onderzoek / plan van aanpak

Focus 3: duurzame gemeentelijke organisatie

De gemeente Winterswijk gaat de komende jaren grote stappen zetten op het gebied van duurzaamheid. Een duurzame samenleving begint bij je zelf. Dat geldt ook voor de gemeente. Sterker nog, als gemeente willen we goede voorbeeld geven.

Doelstelling duurzame gemeentelijke organisatie:

De gemeentelijk organisatie wil het goede voorbeeld geven en een interne bedrijfsvoering die in 2030 volledig duurzaam is: klimaat(energie)neutraal, circulair, biodiversiteit en cultuurhistorie.

Alle plannen en projecten zijn binnen vier jaar duurzaam inclusief. Dit doen we door werkprocessen daarop in te richten en personeel te scholen.

Voor het verduurzamen van alle gemeentelijke objecten is binnen één jaar een actieplan beschikbaar. Deze actieplannen laten zien wat nodig is om de gestelde doelstelling te behalen.

Een duurzame gemeentelijk organisatie betekent dat we met ons denken en handelen optimaal zorgdragen voor het stoppen van de klimaatverandering, het sluiten van kringlopen en het behoud en versterken van de biodiversiteit en de cultuurhistorie. Voor een deel gebeurt dit natuurlijk al. We zien echter dat een extra inspanning nodig is om onze doelstelling te behalen: duurzame gemeentelijke organisatie in 2030⁵.

Een duurzame gemeentelijke organisatie heeft gevolgen voor het beheer van onze eigen gebouwen en de inkoop van goederen en diensten. Maar ook voor bijvoorbeeld de openbare verlichting, beheer van de buitenruimte, personeelsbeleid et cetera. Ook zal duurzaamheid nog meer dan nu een vast onderdeel moeten zijn in ons beleid en bij de behandeling van plannen en projecten.

Project 11 Duurzaamheidsfactor (D-factor): gemeentelijke organisatie denkt en doet duurzaam

De gemeente Winterswijk doet al veel aan duurzaamheid, maar er moet ook nog veel gebeuren. Dit geldt zowel voor de eigen bedrijfsvoering zoals inkoop, gebouwen beheer en openbare verlichting, als ook bij het stellen van beleidskaders en de dienstverlening richting burgers en ondernemers.

Het project D-factor is gericht op het eigen handelen. In essentie gaat het erom dat ieder vanuit zijn eigen taak binnen de gemeentelijke organisatie zorgdraagt voor een zo snel en optimaal mogelijke bijdrage aan een duurzame samenleving.

Activiteit 3.11.1: Duurzaamheidsfactor gemeente Winterswijk [CA7]	
Resultaat	Nul-onderzoek duurzaamheid
Context	Actualisering van de stand van zaken en de kansrijke mogelijkheden. Per taakveld kijken naar de wijze waarop dit kan worden bepaald en vastgelegd. In 2017 en 2018 is al een eerste inventarisatie gedaan. Wat is voor jou duurzaamheid? Wat doe je al? Wat ben je de komende tijd van plan? Wie kan jou helpen bij het versnellen?
Planning	2019
Ambtelijk Verantwoordelijk	Team duurzaamheid, deelname organisatiebreed
Budget	Nog een kostenraming bekend.

⁵ Het is nu nog niet duidelijk of een volledig duurzame gemeentelijk organisatie in 2030 mogelijk is. Het kan zijn dat er nog niet voor alles duurzame alternatieven beschikbaar zijn. De gemeente Winterswijk is bereid om (redelijkerwijs) meer geld uit te geven voor duurzamere alternatieven en te experimenteren als dat nodig is.

Activiteit 3.11.2: Actieplannen per taakveld [CA7]	
Resultaat	Concrete acties per taakveld
Context	Per taakveld wordt vastgesteld wat de komende jaren nodig is om de doelstellingen te kunnen bereiken. Per taakveld is daarvoor uiterlijk begin 2020 een plan opgesteld. Daarin onder meer: wat is de huidige situatie (nul-situatie)? Welke stappen moeten we ondernemen om onze doelstelling duurzame organisatie in 2030 te bereiken? Dit inhoudelijk en financieel onderbouwd. Bij taakvelden gaat het niet alleen om gemeentelijke gebouwen, inkoop en openbare verlichting, maar ook om bijvoorbeeld ruimtelijke ordening, scholen en openbare ruimte en ZOOV.
Planning	2019 – 2020
Ambtelijk verantwoordelijk	Teamcoördinatoren en medewerkers per taakveld
Kosten?	Financiële consequenties per actieplan

Activiteit 3.11.3: duurzaamheidsoverleg [CA7]	
Resultaat	Versnellen van de transitie naar een duurzame organisatie Winterswijk.
Context	Duurzaam denken en handelen vraagt in veel gevallen om andere keuzes. Veranderen met een soms onzeker effect en financiële consequenties is niet eenvoudig. Het is van belang dat we elkaar stimuleren en helpen. Daarvoor moeten we regelmatig met elkaar in gesprek over de voortgang, kansen en problemen. Er wordt nog gekeken naar de juiste vorm en frequentie van dit overleg. Dit D-overleg kan met sleutelfiguren vanuit de gehele gemeentelijke organisatie. Het bouwt voort op de inventarisatie in 2017/2018. Tijdens deze overleggen komen ook de actieplannen per taakveld aan bod. Zie ook activiteiten 1.1.1. en 1.1.2.
Planning	2019 – 2022
Ambtelijk verantwoordelijk	Team duurzaamheid
Kosten	Interne uren.

Activiteit 3.11.4: Circulaire economie/ contractmanagement/ pilot aanbestedingstraject	
Resultaat	Sturen op en monitoren van circulaire inkoop
Context	Circulair inkooptraject Herinrichting gemeentekantoor. Begeleiding door adviesbureau, aanschaf PRP tool (monitoring circulariteit) en interne kosten beoordelingsteam. Dit project is ook als pilot met betrekking tot klimaatneutraal en circulair inkopen aangemeld bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO). Hiermee komt dit project mogelijk in aanmerking voor expertondersteuning vanuit RvO. Hopelijk ontvangen we hiermee een tegemoetkoming in de kosten van de ondersteuning van bureau en de aanschaf van de PRP-tool.
Planning	2018/19
Ambtelijk verantwoordelijk	Team inkoop
Budget	€ 22.000 (budget via Inkoop) voor tool en begeleiding

Activiteit 3.11.5: CO₂ prestatieladder / boekhouding [CA2 en CA7]	
Resultaat	CO ₂ prestatieladder voor de grond-, weg en waterbouw (gww)
Context	CO ₂ is een belangrijke broeikasgas. Door te kijken wat de CO ₂ bijdrage van een aankoop of handeling is, kunnen alternatieven met elkaar worden vergeleken. De gemeente Winterswijk heeft net als gemeente Bronckhorst en Berkelland het estafettestokje overgenomen om aan de slag te gaan met de CO ₂ energieprestatieladder. We gaan ons als eerste richten op de toepassing bij aanbestedingen bij grond-, weg- en waterbouw.
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordiging	Team inkoop/ aanbestedingen
Budget	Nog geen kostenraming bekend.

Overige aspecten

Project 12: Klimaatadaptatie

De klimaatverandering heeft gevolgen voor onze leefomgeving. Zo zullen we steeds vaker te maken krijgen met perioden van extremere droogte en regenval in Winterswijk en sommige gebieden in Nederland krijgen te maken met een verhoogde kans op overstromingen. Ook zullen door de klimaatverandering de temperaturen in versteende gebieden sterk gaan toenemen, wat kan leiden tot zogenoemde hittestress. Vooral ouderen kunnen hier veel last van ondervinden. Het klimaatakkoord en (Europese) klimaatwet willen de temperatuurstijging beperken. De taakstelling is een gemiddelde temperatuurstijging tot maximaal 2 procent. Bij dit scenario zullen er echter al wel maatregelen noodzakelijk zijn. Welke maatregelen dit zijn hangt sterk af van de kwetsbaarheid van het gebied.

Een belangrijk koersdocument voor klimaatadaptatie is het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Hierin staan de gemeenschappelijke afspraken van het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten. In 7 ambities formuleert dit document de totstandkoming van een water-robuuste en klimaatbestendige inrichting (in 2050) van Nederland. Begonnen wordt met het in beeld brengen van de kwetsbaarheid van gebieden voor klimaatverandering. Dit kan worden gedaan door het uitvoeren van een klimaatcheck of stresstest.

De afspraak is dat alle overheden in uiterlijk 2020 de ruimtelijke adaptatie in hun beleid verankerd hebben en hier mee aan de slag gaan. Concreet gaat het om twee stappen:

Stap 1: Uitvoeren van een stresstest klimaatadaptatie en een (risico)dialogoog over het handelingsperspectief. De risicodialoog is met alle betrokkenen (ook burgers en bedrijven). Er wordt dan gesproken over de kwetsbaarheden in relatie tot water, droogte en hittestress - uiterlijk in eind 2019

Stap 2: Komen tot een (regio) strategie met concrete vervolgstappen - in 2020

De gemeente Winterswijk wil deze stresstest ook uitvoeren. Het waterschap wordt daar zonder meer bij betrokken. Er zal nog gekeken worden of de stresstest beter samen met andere gemeenten en regio kan worden uitgevoerd. Na de stresstest en de risicodialoog zal samen met onze partners (o.m. waterschap, woningbouwcoöperaties, landbouw- en natuurorganisaties) een passende strategie

worden bepaald en concrete vervolgstappen worden gezet. Ook wordt dan bepaald welke beleidsmatige en budgettaire keuzemogelijkheden er zijn.

Activiteit 3.12.1: Beleid Klimaatadaptatie [CA1]	
Resultaat	Visie en beleidsuitgangspunten voor de gemeente Winterswijk voor klimaatadaptatie
Context	De gevolgen van de klimaatverandering zijn al volop merkbaar. Het is belangrijk de uitgangspunten voor klimaatverandering in beeld te hebben. Om te komen tot dit beleid zal duidelijk moeten zijn wat we er onder verstaan, wat het beleid van hogere overheden is, welke afspraken hierover al zijn gemaakt en wat klimaatadaptatie concreet voor ons (kan) betekenen en welke waarde we hieraan hechten. Dit kan de basis vormen voor het inrichten van een stresstest en de handelingsperspectieven die kijken naar de kwetsbaarheid van Winterswijk voor klimaatverandering en hoe we hiermee kunnen omgaan. Daarbij kan gedacht worden aan maatregelen bij de inrichting en beheer van de buitenruimte.
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team Duurzaamheid, in samenwerking met team OPR
Budget	geen budget nodig.

Activiteit 3.12.2: Stresstest klimaatadaptatie en handelingsperspectief leefbaarheid [CA1]	
Resultaat	Duidelijkheid over de gevolgen van de klimaatverandering in de gemeente Winterswijk.
Context	De stresstest is een onderzoek naar de kwetsbaarheden van een gebied voor de klimaatverandering voor de thema's water, droogte en hittestress. Het doel is alle betrokkenen bewust te maken van de mogelijke gevolgen van klimaatverandering en het agenderen van het onderwerp. De nadruk ligt op een gemeenschappelijke ambitie en aanpak. De stresstest is dus een opmaat naar een strategie en concrete activiteiten gericht op het beperken van de lokale gevolgen van klimaatverandering op de leefbaarheid op de langere termijn.
Planning	2018 / 2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team OPR, in samenwerking met team duurzaamheid en landschap
Budget	Budget beschikbaar van € 40.000

Activiteit 3.12.3: Operatie steenbreek [CA1]	
Resultaat	Minder verharding en meer groen in particuliere tuinen.
Context	Operatie steenbreek is erop gericht bewoners te stimuleren om hun eigen tuin te vergroenen (steen eruit, groen erin). De positieve effecten van het vergroenen wordt hiermee in beeld gebracht.
Planning	2019 – 2020 (tot 2021)
Ambtelijk verantwoordelijk	Team natuur en landschap en team OPR
Budget	Circa € 15.000 (via Beleidsplan L&N)

Activiteit 3.12.4: Stimulerings- en innovatiefonds [CA 5 en 12]	
Resultaat	Innovatieve oplossingen voor een duurzame samenleving
Context	Er zit heel veel innovatiekracht bij inwoners. Wij willen deze innovatiekracht verder aanjagen en ruimte geven. Dit heeft een positief effect op de sociale cohesie, de werkgelegenheid en de armoedebestrijding. Voorgesteld wordt te komen met een Stimulerings- en innovatiefonds voor kansrijke initiatieven, met maatschappelijke meerwaarde. Daarmee willen we de samenleving uitnodigen om actief mee te denken en mee te doen. Dit kunnen projecten zijn voor de thema's energietransitie, circulair en cultuurhistorie landschap. Daarbij valt te denken aan een aanjaag-initiatief voor het verduurzamen van woningen, buur maakt natuurprojecten, coöperaties voor zon op daken en afval = grondstofprojecten voor particulieren.
Planning	2019 - 2021
Ambtelijk verantwoordelijkheid	Team duurzaamheid
Budget	150.000 voor drie jaar

Project 13: Circulaire economie

Circulaire economie is onderdeel van één van de vier (voor)waarden van een duurzame samenleving, namelijk: het sluiten van kringlopen. 'Circulair' betekent dat we na een optimale levensduur geen afval hebben, maar reststoffen die na gebruik veilig kunnen worden opgenomen in de natuur dan wel op kwalitatief hoogwaardig niveau opnieuw gebruikt kunnen worden. Het 'economische' aan de doelstelling is dat de economische waarde zoveel mogelijk behouden blijft. Het opnieuw gebruiken bespaart op aanschaf van grondstof of bespaart ons geld voor afvalverwerking.

Circulaire economie is sterk verbonden met de bedrijfsvoering van de maakindustrie en andere bedrijven. De keuze voor een grondstof ligt primair bij de producent. Ook is het zo dat de gebruiker of consument voor een bepaald product kiest. Daarbij laat deze zich sterk beïnvloeden door het aanbod en de prijs van het eindproduct.

Een duurzame samenleving zorgt ervoor dat alle gebruikte grondstoffen biologische afbreekbaar zijn of opnieuw worden gebruikt. Hoe krijgen we dat voor elkaar? Ondernemers zijn niet verplicht om circulaire grondstoffen te gebruiken. Toch zie je dat steeds meer bedrijven op zoek gaan naar alternatieven en kiezen voor een circulaire economie. Dit komt deels omdat grondstoffen duurder worden en afval geld kost. Ook zie je dat een toenemend aantal ondernemers de bewuste keuze maken hun ecologische footprint te verkleinen, in balans te brengen. Zij houden steeds vaker bij het ontwerp van hun producten al rekening met de 'afvalfase' van de toe te passen grondstoffen (Cradle-to-cradle).

Hoewel de primaire beslissing over het gebruik van grondstoffen en de aanschaf van producten niet bij de gemeente ligt, kan de gemeente wel het goede voorbeeld geven en bij het afvalbeleid en in contacten met bedrijven (o.m. informeren, controle en handhaving) voorsorteren op een gewenste circulaire economie. Circulaire economie in de eigen organisatie is opgenomen als focuspunt van het beleid (focus 1).

Activiteit 3.13.1: Circulaire economie / afvalbeleid	
Resultaat	Afval = grondstof
Context	Verkenning van de mogelijkheden van de kansen voor circulaire economie. Waaronder de aanpak van zwerfvuil , het scheiden van afval. Ook bij scholen en in de openbare ruimte.
Planning	2019
Ambtelijk verantwoordelijk	Team milieu
Budget	Nader te bepalen.

BIJLAGE 1: Activiteiten Uitvoeringsagenda 2019 – 2022

Focus 1: energieneutraal Winterswijk

1. Regionale energiefonds voor opwek
2. Ontzorgfonds
3. Toekomst gerichte woonkwaliteit/wijkaanpak
4. 1000 LED-lamppakketten
5. Kenniscentrum en showroom duurzaamheid
6. Duurzaamheidslening
7. VerduurSaam Energieloket
8. Opleiding energiecoaches
9. MKB aanpak
10. Handreiking inspiratie en participatie
11. Duurzame scholen
12. Groene schoolpleinen
13. Elektrische mobiliteit
14. Digitaal Platform duurzaamheid Winterswijk
15. Barometer hernieuwbare energie
16. Energietransitie op de kaart
17. Duurzaamheidsprijs
18. Energietafel
19. Onderzoek alternatieve energiebronnen
20. Warmtetransitieplan
21. Uitvoeringsplannen warmtetransitie per wijk

Focus 2: behoud en versterken van uniek Winterswijk's landschap

1. pilot basiskwaliteit natuur en landschap
2. Subsidieregeling Landschap
3. Beleidsvisie Landschap en Natuur
4. Asbestsanering

Focus 3: duurzame gemeentelijke organisatie

1. Duurzaamheidsfactor
2. Actieplannen per taakveld
3. Duurzaamheidsoverleg
4. Circulaire economie – circulair contractmanagement
5. CO2 prestatieladder

Overige duurzaamheidsaspecten

1. Beleid klimaatadaptatie
2. Stresstest klimaatadaptatie en handelingsperspectief leefbaarheid
3. Operatie Steenbreek
4. Stimulerings- en innovatiefonds
5. Circulaire economie/afvalbeleid

BIJLAGE 2: CONCRETE MAATREGELEN VAN DE AFGELOPEN JAREN

1. Duurzaamheidslening woningen
  - Ruim 2 miljoen aan leningen gegeven in volverend fonds
  - Circa 400 leningen voor energiemaatregelen
2. Duurzaamheidslening non-profit organisatie; sportverenigingen corporaties etc.
  - 150.000 beschikbaar, nog geen aanvragen
3. Meet Up Duurzaamheid
  - Samenbrengen van organisaties en bewoners over duurzaamheid
  - Greendeal met onderwijs, ondernemersverenigingen en overige organisaties
4. Beleid en uitvoering gasloos nieuwbouw
  - Brochure voor woningeigenaren / ontwikkelaars
  - Minimaal 22 gasloze nieuwbouw woningen/ woonstudio's, praktijkruimte fysio, hotel en winkels.
5. Woonverbeterplannen bestaande bouw
  - Bijeenkomst voor bewoners
  - 78 energiescans met concrete mogelijkheid tot nemen maatregelen
6. Energiek Wenterswiek
  - Lesprogramma duurzaamheid voor basisschoolleerlingen
  - Circa 375 kinderen uit de groepen 7 en 8 hebben deelgenomen aan de les Energiek Wenterswiek
7. Energiescans monumenten
  - Bijeenkomst voor monumenteneigenaren
  - 31 energiescans voor monumenten
8. Energietafel Winterswijk
  - Advies energiemix
  - doorstart Energietafel
9. mobiliteit gemeente
  - drie elektrische auto's
  - elektrische scooter
  - bedrijfsabonnementen trein
10. hernieuwbare energie
  - 1000 zonnepanelen op gemeentebouwen
  - Groene elektriciteit van AGEM
11. MKB aanpak Winterswijk Onderneemt Duurzaam
  - samenwerking van alle ondernemersverenigingen
  - bijeenkomst met circa 100 ondernemers, ruim 30 energiescans

BIJLAGE 3: IDEEEN VOOR CONCRETE MAATREGELEN VOOR EEN DUURZAMERE SAMENLEVING

Tijdens bijeenkomsten over duurzaamheid zijn volop ideeën geuit om de energietransitie en de verduurzaming te versnellen. Veel van deze acties zullen komende jaren nader worden verkend en zo mogelijk worden uitgevoerd. Ook de samenleving wordt op verschillende manieren uitgedaagd om met ideeën en concrete initiatieven te komen. Hieronder enkele concrete maatregelen.

A. Aanbieden van goedkope Led-pakketten

Het in samenwerking met leveranciers van lampen aanbieden van goedkope(re) (starters) ledlamp-pakketten.

B. Langs deuren met Led-lampen door lokale ondernemers of als maatschappelijke stages of anders

Veel mensen willen wel verduurzamen, maar hebben nog geen actie ondernomen. Door langs de deuren te gaan en samen met bewoners te kijken naar wat kan en ook gelijk lampen te vervangen, worden de eerste stappen wel gezet.

C. Woonverbeterplannen

Er is al geruime tijd de mogelijkheid om goedkope woonverbeterplannen aan te vragen. Deze plannen zijn bedoeld voor woningen van voor 1976. Voor 50 euro (gemeente subsidieert) komt er een energieadviseur om een energiescan uit te voeren. Het resultaat is energie-bespaaradvies en een woningverbeterplan met daarin de te nemen concrete maatregelen.

D. Energie enquêtes als peilstok (o.a. voortgang)

Bewoners en bedrijven peilingen door jaarlijkse enquête. Wellicht te combineren met vragen over leefbaarheid.

E. Jaarlijks festijn Duurzaamheid (Meet Up)

Jaarlijkse festijn duurzaamheid, met nieuwe innovaties, inspirerende voorbeelden, simpele oplossingen en verbinden van mensen die samen initiatieven willen nemen.

F. Energiecoaches

Energiecoaches worden opgeleid om mensen te helpen bij het verduurzamen. Door samen met de coach kan gekeken worden hoe op een eenvoudige manier al veel bespaard kan worden. Ook kan de coach helpen bij het doorverwijzen naar deskundigen op het gebied van isoleren en duurzaam opwekken van stroom.

G. Installatiebureau op de toekomst voorbereidt

Installatiebedrijven zijn nog lang niet allemaal bezig met de transitie naar duurzame energie. Door het bij elkaar brengen van deskundigheid kan dit worden veranderd.

H. Asbestrein uitrollen in Winterswijk

De asbestrein is een werkwijze waarbij mensen met asbest op hun dak een bezoek kunnen krijgen van een deskundige die helpt bij het praktisch aanpakken van de sanering van asbest daken. Deze aanpak is laagdrempelig en ontzorgt. Deze werkwijze kan ook worden toegepast voor het verduurzamen van woningen.

I. Goedkope asbestlening a la duurzaamheidslening (lening koppelen)

Er is al een goedkope lening voor energiemaatregelen. Deze lening kan worden uitgebreid voor asbestsanering.

J. Subsidie voor zonnepaneel op gesaneerde asbestdaken

Door het (extra) subsidiëren zonnepanelen op asbest-gesaneerde daken, kan asbestsanering worden gestimuleerd en het toepassen van zonnepanelen aantrekkelijker worden gemaakt.

K. Stimuleren en faciliteren van deelgebruik

Een zeer goede manier om bij te dragen aan een duurzame samenleving is door het beperken van bezit. Veel goederen gebruiken we af en toe. Door deze goederen samen met de burens of buurt te delen kan veel materiaal en kosten worden bespaard. Het kan bijvoorbeeld gaan om deelauto, maar ook om een ladder, boormachine en grasmachine.

L. Broedplaats voor duurzame ideeën

Mensen met duurzame ideeën ruimte te geven om zelf iets te doen of samen met anderen. Dit kan bijvoorbeeld gaan om het organiseren van een buurtcampagne voor meer groen in tuinen, het opzetten van een themacafés over energieneutraal wonen of het starten van een deelauto-project in een straat of buurt.

M. Organiseren van 'een week van de duurzaamheid'

Een week met allerlei activiteiten gericht op de mogelijkheden om duurzamer te leven zoals de duurzame huizenroute, het openstellen van duurzame bedrijven en instellingen, een streekmarkt, wandelingen en fietstochten door het prachtige landschap en natuur, fietstochten langs kringloopboerderijen, zelfvoorzienende foodtrucks etc.